

LESŁAW MARTAN

REFLEKSJE NA TEMAT KSZTAŁTOWANIA I KONTROLI FUNDUSZU PŁAC

Wprowadzona w 1949 r. instytucja kontroli funduszu płac¹ ma już w PRL swoją historię i literaturę². Istotą kontroli funduszu płac jest — jak wiadomo — badanie i ingerencja w kształtowanie się relacji pomiędzy strumieniami dóbr i usług oraz pieniądza stanowiącego wynagrodzenie za pracę. Stąd nałożenie na poszczególne przedsiębiorstwa obowiązku spełnienia określonego warunku, dotyczącego wartości produkcji i funduszu płac. Stosowane do 1972 r. włączanie zasady w tym zakresie, dadzą się — pomijając szczegóły — scharakteryzować następująco.

1) Zasada proporcjonalności:

$$Y' \leq \frac{Y}{P} P'. \quad (1)$$

2) Zmodyfikowana zasada proporcjonalności:

$$Y' \leq \frac{Y}{P} [P + k(P' - P)]. \quad (2)$$

3) Zasada korekty asortymentowej (w czystej postaci):

$$Y' \leq \sum_j z'_j \sum_i W_{ij} a_i. \quad (3)$$

4) Zasada nieprzekraczalności absolutnej kwoty planu (zasada limitu):

$$Y' \leq Y. \quad (4)$$

5) Zasada kontroli ograniczonej, polegająca na analizie gospodarki funduszem płac bez skwantyfikowanej jego relacji do produkcji lub usług i na ewentualnych inspekcjach, mająca zastosowanie do imiennie wyszczególnionych podmiotów gospodarczych.

¹ Uchwała Rady Ministrów z dnia 21 czerwca 1949 r. w sprawie bankowej kontroli funduszu płac w przedsiębiorstwach uspołecznionych.

² T. Choliński, Z. Grochulski, *Bankowa kontrola funduszu płac*, Warszawa 1954; A. Firlejczyk, *Kontrola funduszu płac jako narzędzie zarządzania*, Warszawa 1969; L. Krencik, *Badania polityki zatrudnienia i płac*, Warszawa 1962; L. Martan, *Fundusz płac w przedsiębiorstwie budowlano-montażowym*, Warszawa 1964; a także: *Fundusz płac w gospodarce socjalistycznej*, Brace Naukowe Instytutu Organizacji i Ekonomiki Politechniki Wrocławskiej, Seria: Monografie nr 1, Wrocław 1970.

Oznaczenia: Y — planowany fundusz płac, P — planowana wielkość produkcji usług, wyrażona w miernikach wartościowych, ilościowych lub umownych, Y' — faktyczny fundusz płac (dopuszczalna kwota wypłat), P' — faktyczna wielkość produkcji usług, wyrażona w miernikach wartościowych, ilościowych lub umownych, k — współczynnik korekty, z'_j — liczba faktycznie wykonanych jednostek wyrobu j -tego, W_{ij} — liczba czynności i -tej niezbędna do wykonania jednostki wyrobu j -tego, a_i — stawka płac za jednostkę czynności i -tej.

Bliższa analiza tych zasad³ prowadzi z reguły (z wyjątkiem zasady korekty asortymentowej i zasady kontroli ograniczonej) do zagadnienia ilościowej niesprzeczności dyspozycji kierowanych do poszczególnych podmiotów gospodarczych.

Tworzone od 1973 r. Wielkie Organizacje Gospodarcze (WOG)⁴ stały się elementem centralnym nowego systemu kierowania gospodarką narodową. Ocena działalności WOG oparta została na pojęciu tak zwanej „produkcji dodanej” i na zysku. Produkcja dodana stała się jednostką odniesienia w zakresie kształtowania i kontroli funduszu płac, którą to kontrolę oparto na następujących formułach, stosowanych alternatywnie w zależności od branży⁵:

a) formuła przyrostowa:

$$F_n \leq F_0 \left(1 + R \cdot \frac{P_n^{(d)} - P_0^{(d)}}{P_0^{(d)}} \right), \quad (5)$$

b) formuła udziałowa:

$$F_n \leq P_n^{(d)} \cdot \frac{F_0}{P_0^{(d)}} \cdot U. \quad (6)$$

Oznaczenia: F_n — dyspozycyjny fundusz płac w roku obliczeniowym, F_0 — wyjściowy (bazowy) fundusz płac, będący w zasadzie⁶ dyspozycyjnym funduszem płac w roku poprzednim, $P_n^{(d)}$ — produkcja dodana w ro-

³ Zob. L. Martan, *Fundusz płac w przedsiębiorstwie budowlano-montażowym*, op. cit.; *Fundusz płac w gospodarce socjalistycznej*, op. cit.; a także: *Planowanie funduszu płac*, w pracy zbiorowej: W. Brzeziński, J. Kaleta, L. Martan, M. Weralski: *Problemy prawne planowania gospodarczego*, Warszawa 1964. W pracach tych stosowano również inną symbolikę, a formalne ujęcie niektórych zasad kontroli funduszu płac było niekiedy bardziej szczegółowe.

⁴ Uchwała nr 329 Rady Ministrów z dnia 22 grudnia 1972 r. w sprawie wprowadzenia kompleksowych zasad ekonomiczno-finansowych w jednostkach i organizacjach gospodarczych.

⁵ Dla wojewódzkich zjednoczeń przedsiębiorstw państwowego przemysłu terenowego, które oprócz produkcyjnej prowadzą również działalność usługową dla ludności, zmodyfikowano formułę przyrostową uwzględniając oba rodzaje działalności. J. Bury, R. Karwański, T. Migdał, *Place i premie*, Warszawa 1976, s. 33 - 38.

⁶ Na temat ustalania wyjściowego funduszu płaci J. Bury, R. Karwański, T. Migdał, op. cit., s. 43-48.

ku obliczeniowym, $P_o^{(d)}$ — produkcja dodana w roku poprzednim, R — dyrektywny wskaźnik udziału przyrostu funduszu płac w przyroście produkcji dodanej, U — dyrektywny wskaźnik udziału funduszu płac w produkcji dodanej.

Łatwo zauważyć, że formuła przyrostowa ma konstrukcję identyczną z formułą wyrażającą zmodyfikowaną zasadę proporcjonalności⁷, a formuła udziałowa ma konstrukcję podobną do formuły wyrażającej (czystą) zasadę proporcjonalności. Zasadnicza różnica — oprócz wprowadzenia jako miernika „produkcji dodanej” — polega na tym, że wielkościami wyjściowymi są nie elementy planu (Y i P), lecz dane faktyczne robu poprzedniego ($P_o^{(d)}$, F_o).

Działalność WOG i nowe zasady kontroli funduszu płac ich dotyczące zrodziły — rzecz jasna — nowe problemy. Produkcja dodana, jako element oceny i jednostka odniesienia dla funduszu płac, okazała się — z różnych zresztą względów — bardziej dynamiczna niż przewidywano, a rezerwy funduszu płac tworzone na szczeblu WOG wykazywały bardzo duże zróżnicowanie. Powstała kwestia zasad kalkulacji wskaźników R i U , czasu ich obowiązywania oraz szczebla organizacyjnego, dla którego należy je ustalać⁸. W praktyce, wprowadzono rezerwy lokalizowane na różnych szczeblach organizacyjnych, obligatoryjne obciążenia dyspozycyjnego funduszu płac z tytułu jego przyrostu ponad 4% w stosunku do bazowego $\left(C=0,1\left(\frac{F_n-F_o}{F_o}-0,04\right)F_o\right)$ i z tytułu przyrostu zatrudnienia⁹, a ponadto dodatkowe środki oddziaływania banku w postaci kredytu na fundusz płac i antycypacyjnego kredytu na fundusz płac¹⁰. Pier-

⁷ Formułę wyrażającą zmodyfikowaną zasadę proporcjonalności można również wyrazić następująco:

$$Y' \leq Y \left(1 + k \frac{P' - P}{P} \right);$$

⁸ K. Golinowski, J. Kalisiak, *Problemy określania poziomu normatywów wzrostu funduszu płac w jednostkach inicjujących*, *Gospodarka Planowa* nr 7-8/75; J. Kowalski, *Doskonalenie zasad i metod ustalania normatywów funduszu płac dla jednostek inicjujących*, *Gospodarka Planowa* nr 4/75; W. Kuczyński, *Sterowanie funduszem płac organizacji gospodarczych*, *Ekonomista* nr 1/76; K. Porwit, *Współczynniki regulacji wzrostu płac w organizacjach gospodarczych*, *Gospodarka Planowa* nr 3/75; J. Rejent, *Wyznaczanie normatywu płacowego dla jednostek inicjujących*, *Gospodarka Planowa* nr 4/76.

⁹ J. Bury, R. Karwański, T. Migdał. op. cit., s. 53-63 oraz akty normatywne tam powołane, a także Uchwała nr 19/76 Rady Ministrów z dnia 23 stycznia 1976 r. w sprawie zasad tworzenia i gospodarowania rezerwami funduszu płac w organizacjach gospodarczych i w ministerstwach nadzorujących te organizacje.

¹⁰ Instrukcja służbowa nr A-7/1, kontrola funduszu płac jednostek i organizacji gospodarczych wprowadzających kompleksowe zasady systemu ekonomiczno-financego, Narodowy Bank Polski, Warszawa, marzec 1975.

wszy z nich ma w gruncie rzeczy charakter sankcji w przypadkach wystąpienia przekroczeń funduszu płac nie pokrytych rezerwami, a drugi jest źródłem pomocy w przypadkach podejmowania przez WOG przedsięwzięć o odroczonej efektach i zapotrzebowaniu na fundusz płac nie uwzględnionym we wskaźniku R lub U .

Z dniem 1 stycznia 1976 r. jako górną granicę wypłat w przemyśle i w budownictwie ustalono¹¹ — w ramach skorygowanego, planowanego, bądź dyspozycyjnego (w odniesieniu do WOG) funduszu płac — kwotę wynikającą z dyrektywnego wskaźnika opłacenia wzrostu wydajności pracy, a mianowicie:

$$F_1 \leq ({}''O'' i_w + 1) P_o z_1. \quad (7)$$

Oznaczenia: F_1 fundusz płac dopuszczalny do wydatkowania w okresie obliczeniowym, „ O ” dyrektywny wskaźnik opłacenia wzrostu wydajności pracy, i_w — wskaźnik tempa wzrostu wydajności pracy obliczany

następująco: $i_w = \frac{P_1^{(d)} Z_o}{P_o^{(d)} Z_1} - 1$; P_o — średnia płaca w analogicznym do

obliczeniowego okresie roku poprzedniego, Z_1 i Z_o — zatrudnienie odpowiednio w okresie obliczeniowym (Z_1) i w analogicznym okresie roku poprzedniego (Z_o), $P_1^{(d)}$ i $P_o^{(d)}$ — produkcja dodana odpowiednio w okresie obliczeniowym $P_1^{(d)}$ i w analogicznym okresie roku poprzedniego $P_o^{(d)}$.

Blizsza analiza dowodzi, że wskaźnik „ O ” sprzyja — wbrew pozorom — nie wzrostowi wydajności pracy, ale wzrostowi zatrudnienia¹². Biorąc pod uwagę dla przykładu WOG i sprowadzając do porównywalności formuły (5) i (7)¹³ otrzymujemy:

$$F_n \leq F_o \left[1 + R \left(\frac{P_n^{(d)}}{P_o^{(d)}} - 1 \right) \right] \quad (5a)$$

oraz

$$F_1 \leq F_o \left[\frac{Z_n}{Z_o} + {}''O'' \left(\frac{P_n^{(d)}}{P_o^{(d)}} - \frac{Z_n}{Z_o} \right) \right]. \quad (7a)$$

¹¹ Uchwała nr 232/75 Rady Ministrów z dnia 17 grudnia 1975 r. w sprawie poprawy gospodarki funduszem płac w państwowych przedsiębiorstwach przemysłowych i budowlano-montażowych oraz w grupujących je zjednoczeniach oraz zarządzenie nr 3 Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów z dnia 10 stycznia 1976 r. w sprawie zasad obliczania funduszu płac z uwzględnieniem wskaźnika opłacenia wzrostu wydajności pracy.

¹² Zagadnienie to podniesiono i dyskutowano m.in. w opracowaniach: J. Knapik, *Stosowanie współczynnika "O" w Zjednoczeniu „Petrochemia”*, *Ekonomika i Organizacja Pracy* nr 8-9/76, M. Chełmońska, *Kilka uwag o funkcjonowaniu wskaźnika opłacenia wzrostu wydajności pracy przyrostem średniej płacy*, *Bank i Kredyt* nr 10/76, H. Błaszak, *Jeszcze o wskaźniku opłacania wydajności pracy*, *Bank i Kredyt* nr 3/77, S. Zakręcka, *Dyskusyjnie o wskaźniku opłacenia wzrostu wydajności pracy przyrostem średniej płacy*, *Bank i Kredyt* nr 4/77.

¹³ W tym celu wystarczy przekształcić nieco ułamek w formule (5), a w for-

Łatwo zauważyć, że gdyby:

a) przyrost produkcji dodanej był wynikiem wyłącznie wzrostu wydajności pracy, to $\frac{Z_n}{Z_o} = 1$, a $F_l = F_n$ pod warunkiem, że $"O" = R$,

b) przyrost produkcji dodanej był wynikiem wyłącznie wzrostu zatrudnienia, to $\frac{P_n^{(d)}}{P_o^{(d)}} = \frac{Z_n}{Z_o}$, a w konsekwencji $"O" = \left(\frac{P_n^{(d)}}{P_o^{(d)}} - \frac{Z_n}{Z_o}\right) = 0$, co czyni wskaźnik $"O"$ bezprzedmiotowym bez względu na jego wysokość. Jeżeli oba wskaźniki R i $"O"$, a co za tym idzie, obie formuły są obowiązujące, to WOG może łatwo wyzwolić się spod działania wskaźnika $"O"$ przez stosowanie ekstensywnych metod gospodarowania pracą żywą i funduszem płac, o ile — rzecz jasna — pozwala na to sytuacja na rynku pracy.

Wprowadzone z dniem 1 lipca 1976 r. w państwowych biurach projektów¹⁴ zasady tworzenia dyspozycyjnego funduszu płac według formuły:

$$F_n = F_o \frac{Z_n}{Z_o} \left(1 + W \frac{S_n - S_o}{S_o}\right), \quad (8)$$

gdzie: S_n i S_o — wydajność 1 pracownika odpowiednio w roku obliczeniowym i bazowym, W — normatywny wskaźnik opłacenia wzrostu wydajności pracy, a pozostałe oznaczenia jak poprzednio, oparte zostały na identycznej konstrukcji jak formuła (7a).

W roku 1977 dokonano modyfikacji systemu funkcjonowania WOG¹⁵. W zakresie kształtowania i kontroli funduszu płac, modyfikacja ta — pomijając szczegóły — polega na:

1) ujednoczeniu elementów i sposobu obliczania produkcji dodanej z uwzględnieniem zysków nieprawidłowych oraz kar umownych z tytułu

mule (7) — używając z prawej strony subskrypty „n” zamiast „l” — podstawić

$$i_w = \frac{P_n^{(d)} \cdot Z_o}{P_o^{(d)} \cdot Z_n} - 1 \quad \text{oraz} \quad P_o = \frac{F_o}{Z_o}$$

¹⁴ Zarządzenie nr 33 Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych z dnia 18 sierpnia 1976 r. w sprawie zasad planowania, tworzenia i gospodarowania funduszem płac w biurach projektów (Dz. Urz. MBiFMB nr 6/20/76).

¹⁵ Uchwała nr 48/77 Rady Ministrów z dnia 18 marca 1977 r. w sprawie modyfikacji systemu funkcjonowania państwowych organizacji gospodarczych w dostosowaniu do celów i warunków realizacji Narodowego Planu Społeczno-Gospodarczego na lata 1976-1980; Zarządzenie nr 14 Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów z dnia 6 maja 1977 r., w sprawie zasad ustalania i rozliczania produkcji dodanej oraz dyspozycyjnego funduszu płac w jednostkach i organizacjach gospodarczych; Zarządzenie nr 15 Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów z dnia 6 maja 1977 r. w sprawie ustalania normatywów ekonomiczno-finansowych dla organizacji gospodarczych.

nieodpowiedniej jakości i nieterminowych dostaw (saldo kar otrzymanych i zapłaconych z dodatkowym obciążeniem 30% tych ostatnich),

2) wprowadzeniu wskaźnika wzrostu dyspozycyjnego funduszu płac i progresywnej skali obligatoryjnego obciążenia przyrostu dyspozycyjnego funduszu płac ponad ten wskaźnik,

3) ustaleniu dopuszczalnych rozmiarów rezerw własnych funduszu płac (6% dyspozycyjnego funduszu płac w skali WOG)¹⁶,

4) ustaleniu obligatoryjnej kolejności wykorzystywania źródeł pokrycia przekroczenia funduszu płac, jeżeli takowe zaistnieje (rezerwa własna, dyspozycyjny fundusz płac jednostki nadrzędnej, rezerwa jednostki nadrzędnej, kredyt na fundusz płac).

Podstawowa konstrukcja tworzenia dyspozycyjnego funduszu płac — wyrażona formułami: przyrostową (5) bądź udziałową (6) — pozostała bez zmian, ale dopuszczalna kwota wypłat za dany okres (Y') wynosi:

$$Y' \leq F_o \left(1 + R \frac{P_n^{(d)} - P_o^{(d)}}{P_o^{(d)}} \right) - \alpha(Z_n - Z_o) - C_v \quad (9)$$

lub

$$Y' \leq P_n^{(d)} \frac{F_o}{P_o^{(d)}} U - \alpha(Z_n - Z_o) - C_v, \quad (10)$$

gdzie: α — obciążenie z tytułu przyrostu zatrudnienia o 1 osobę przy czym $\alpha \begin{cases} > 0 & \text{dla } Z_n > Z_o \\ = 0 & \text{dla } Z_n \leq Z_o \end{cases}$ C_v — obciążenie z tytułu przyrostu dyspozy-

cyjnego funduszu płac ponad wielkość $\frac{F_n}{F_o} - V$, obliczone według skali progresywnej, gdzie V jest wskaźnikiem wzrostu dyspozycyjnego funduszu płac, ustalonym dla WOG przez ministra, a dla jednostki wchodzącej w skład WOG przez dyrektora WOG, zaś pozostałe oznaczenia jak poprzednio.

Przy rozliczaniu dyspozycyjnego funduszu płac i ustalaniu nadwyżki bądź przekroczenia, kwoty wynikające z formuły (9) lub (10) ulegają zmniejszeniu o — przewidziane do spłaty w danym roku — kredyt na fundusz płac (z odsetkami), antycypacyjny kredyt na fundusz płac (bez odsetek) i pożyczki uzyskane z rezerw jednostki nadrzędnej oraz zwiększeniu o rezerwy własne, kwoty przyznane z rezerw jednostki nadrzędnej i przyznany antycypacyjny kredyt na fundusz płac¹⁷. Ponieważ wiel-

¹⁶ Gospodarkę rezerwami funduszu płac określa obecnie Uchwała nr 163 Rady Ministrów z dnia 11 listopada 1977 r. w sprawie tworzenia i gospodarowania rezerwami funduszu płac (MP nr 32/156/77 i 14/80/79).

¹⁷ Dotyczy to również przekroczeń bądź oszczędności funduszu na krajowe podróże służbowe. Zagadnienie to jednak pomijamy, jako rozwiązanie zmierzające do oszczędnej gospodarki środkami przeznaczonymi na inne cele, podobnie jak to ma miejsce w odniesieniu do zasiłków chorobowych (§ 19 Uchwały nr 91 Rady Ministrów z dnia 7 maja 1971 r. w sprawie zasad korekty funduszu płac oraz zasad i try-

kości te są wynikiem rozliczenia za rok poprzedni, przeto roczne rozliczenie dyspozycyjnego funduszu płac ustala nadwyżkę lub przekroczenie na koniec danego roku z uwzględnieniem rezultatów z lat poprzednich. Zmodyfikowany system funkcjonowania WOG objął w roku 1977 tylko część tych organizacji.

W połowie roku 1977 ukazały się przepisy o bankowej kontroli funduszu płac¹⁸, które dotyczyły jednostek gospodarki społecznej nie objętych zmodyfikowanym systemem WOG. Wprowadzono pojęcie „dopuszczalna kwota wykorzystania funduszu płac”. Wielkość ta — wynikająca z którejś spośród obowiązujących formuł (2, 4, 5, 6, 7), uzupełnionych o obligatoryjne obciążenia z tytułu przyrostu zatrudnienia bądź przyrostu zatrudnienia i przyrostu funduszu płac — wyznacza, przez porównanie jej z rzeczywistą kwotą wypłat, nadwyżkę lub przekroczenie funduszu płac. Po kilku miesiącach wprowadzono nowe przepisy¹⁹, które w kwestii obliczania dopuszczalnej kwoty wykorzystania funduszu płac obejmują wszystkie jednostki gospodarki społecznej z wyjątkiem kopalń węgla kamiennego i biur projektów. Odstąpiono od stosowania wskaźnika opłacenia wzrostu wydajności pracy, a banki mogą wnioskować o „rozpatrzenie przez komisję dyscypliny płac spraw związanych z przekroczeniem funduszu płac”²⁰.

*
* *

Obserwowana ewolucja zasad kształtowania i kontroli funduszu płac pozwala — jak się wydaje — na dokonanie pewnych spostrzeżeń o charakterze bardziej ogólnym.

Kontrola funduszu płac, jako ingerencja w kształtowanie się ilości pieniądza wydatkowanego z tytułu płac, jest instytucją spotykaną wyłącznie w gospodarce socjalistycznej. Jej rodowód wywodzi się z założeń „rachunku bezpośredniego” i fakt przetrwania tej instytucji pomimo wielu różnych reform planowania i zarządzania gospodarką socjalistyczną świadczy o tym, że idea tego rachunku jest nadal żywa w praktyce kierowania procesami gospodarczymi. W tej sytuacji, jako instrument tego kierowania w konkretnych warunkach rzeczywiście istniejącej gospodarki, kontrola funduszu płac musi posługiwać się określonymi wielkościami,

bu kontroli funduszu płac przedsiębiorstw społecznych wykonywanej przez banki — MP nr 32/201/71, 40/240/73) w innych podmiotach gospodarczych.

¹⁸ Uchwała nr 92 Rady Ministrów z dnia 17 czerwca 1977 r. w sprawie bankowej kontroli funduszu płac (MP nr 15/84/77).

¹⁹ Uchwała nr 44 Rady Ministrów z dnia 7 kwietnia 1978 r. w sprawie zasad ustalania i kontroli bankowej funduszu płac (MP nr 14/47/78).

²⁰ § 7 pkt. 6 Uchwały nr 44 Rady Ministrów z dnia 7 kwietnia 1978 r. (MP nr 14/47/78).

adresowanymi z zewnątrz do poszczególnych podmiotów gospodarczych, czyli parametrami. Parametry te muszą — rzecz jasna — mieć swój konkretny wyraz liczbowy, co z kolei rodzi problemy ich treści, sposobu obliczania, okresu obowiązywania i szczebla organizacyjnego jako adresata. Konsekwencje tego są następujące:

1) Treść parametrów może być różna, różna może być także ich liczba. Stawia to na porządku dziennym kwestię ilościowej niesprzeczności dyspozycji zawartych w parametrach, bądź w wielkościach z nich wynikających. Zagadnienie to ma istotne znaczenie przy stosowaniu zasad kontroli funduszu płac wyrażonych formułami (1), (2) i (4), o czym już wspomniano. Zasady wyrażone pozostałymi formułami w dużym stopniu zmniejszają niebezpieczeństwo sprzeczności dyspozycji, ale nie eliminują go zupełnie, a potencjalnym źródłem tego niebezpieczeństwa są: sposób obliczania współczynników spełniających rolę parametrów w kontroli funduszu płac, ich liczbę i założenia przyjęte do tych rachunków.

2) Sposoby obliczania współczynników, mających odegrać rolę parametrów w kontroli funduszu płac mogą być także różne, tak jak różne mogą być przyjmowane do tego celu założenia. Nie można jednak zapominać o tym, że już obliczony współczynnik jako parametr żyje względnie samodzielnie życiem i rodzi skutki nie zawsze takie, bądź takie i tylko takie, jakie zakładali jego twórcy. Zakładając w planie makroekonomicznym określoną sytuację gospodarczą, konieczne jest przyjęcie oczekiwanych wielkości ją charakteryzujących (produkcja, zatrudnienie, fundusz płac itp.) jako podstawy obliczenia współczynników mających odegrać rolę parametrów, ale tych przyjętych wielkości nie można traktować jako dyrektyw obowiązujących jednocześnie z obliczonym na ich podstawie parametrem²¹, gdyż stwarza to automatycznie groźbę sprzeczności, zwłaszcza przy dekompozycji dużych agregatów. Tożsamościowe przekształcanie formuł niczego tutaj nie daje, jako że osiągnięcie planowanej sytuacji gospodarczej zależy nie tylko i nie przede wszystkim od poprawnego rozwiązania równań²².

3) Okres obowiązywania parametrów, w tym również dotyczących kontroli funduszu płac, jest uważany — i nie bez racji — za wykładnik stopnia samodzielności podmiotów gospodarczych, a stałość parametrów w dłuższym okresie za synonim stabilizacji „reguł gry” w relacji: Centralny Organ Kierujący (COK) — podmioty gospodarcze. Takie też było założenie odnośnie do parametrów R i U przy tworzeniu WOG²³. Jakkolwiek pogląd ten jest w zasadzie słuszny, to jednak nie może być — jak się wydaje — absolutyzowany. Należy pamiętać, że centralne kie-

²¹ Por. W. Kuczyński, op. cit., s. 49.

²² Por. L. Martan, *Fundusz płac w gospodarce socjalistycznej*, op. cit.

²³ Por. K. Golinowski, J. Kalisiak, op. art., J. Kowalski, op. cit., J. Knapik, op. cit.

rowanie procesami gospodarczymi to ingerencja w procesy stochastyczne, a nie — jak uczy doświadczenie — deterministyczne. Stąd skutki tej ingerencji to nie tylko skutki zamierzone. Może więc zaistnieć potrzeba, a nawet konieczność, zmiany pierwotnie założonych wielkości, parametrów, a nawet i „reguł gry”. Niezależnie od przyczyn tego, COK może to zrobić w różny sposób²⁴, może to zrobić dobrze albo źle, ale niejednokrotnie musi to zrobić. Dlatego absolutyzowanie stałości parametrów, bądź innych „reguł gry”, wydaje się po prostu mitem.

4) Kwestia wyboru odpowiedniego szczebla organizacyjnego, jako adresata parametrów, nie straciła na ostrości — jak się okazuje — od czasu wprowadzenia kontroli funduszu płac; a kwestia „korekta sumy” czy „suma korekt” jest nadal aktualna. Jest to jedno z najistotniejszych zagadnień, dotyczących zresztą nie tylko kontroli funduszu płac, a jego znaczenie wynika między innymi z następujących przyczyn:

a) stopień ścisłości informacji maleje wraz ze wzrostem szczebli organizacyjnych w strukturze hierachicznej,

b) szczebel organizacyjny, będący adresatem parametrów, jest punktem styku preferencji COK i motywacji podporządkowanych podmiotów.

Rodzi to wiele zagadnień, dotyczących kwestii kompetencyjnych, a przede wszystkim sposobów dekompozycji agregatów na parametry jednostkowe (podmiotowo bądź przedmiotowo). Ponieważ parametry kształtowania i kontroli funduszu płac, bez względu na to, czy zostały mniej lub bardziej poprawne ustalone, określają dla adresata — obojętnie na jakim szczeblu — jego ekonomiczne obowiązki bądź uprawnienia, przeto nie mogą nie wywołać określonej ich oceny z punktu widzenia jego przesłanek motywacyjnych, a w konsekwencji ewentualnych dyskusji, bądź prób, zmierzających (słusznie czy niesłusznie) do zmiany tych parametrów, ich obejścia bądź adaptacji własnych zachowań. Wydaje się więc, że „przetargi” towarzyszące ustalaniu lub dekompozycji wskaźników dyrektywnych, mających odegrać rolę parametrów, bądź inne zabiegi zmierzające do złagodzenia ich skutków, są nie zamierzonym produktem ubocznym każdego wskaźnika dyrektywnego o treści ekonomicznej i eliminacja ich również należy do mitów.

REFLECTIONS ON SHAPING AND CONTROLLING THE WAGES FUND

Summary

The essence of controlling the wages fund — i.e. an institution existing for more than 30 years in Poland — consists in examination and interference into relations between streams of goods and services and of money wages. This form

²⁴ Por. J. Smejda, *Ekonomiczna treść formuły płac jednostek inicjujących*, Gospodarka Planowa nr 7-8/75.

imposes an obligation on particular economic subjects — especially enterprises — to keep quantitative relations fixed individually between production (services) size and the wages fund. Formulas expressing the relations have undergone, however, to evolution and frequent changes. The article presents analytically principles accepted within that scope in Poland until the end of 1978. The institution of controlling the wages fund — as an instrument of central steering economic processes under real conditions of existing economy — makes use of parameters, which are fixed beyond an enterprise but addressed to it. The parameters are of quantitative expression. It causes a lot of problems connected with their contents, calculation, period of functioning as well as an organizational level of economic administration they are addressed to. Remarks presented in the article concern quantitative consistency of disposals expressed by the parameters. They are then connected with the way of settlement, as well as with the period of parameters functioning and reactions of receivers.